

สัญญาชั้น : หนึ่งในความสำคัญของการศึกษาและการพัฒนาชีวิต
Saññā Khandha: One of the Priorities in Education and Life Development

พระครูสมุห์เดือน บุญจาโร (มงคลคุณ)^๑
กรรมาธิการ จิตตะมาภ^๒

บทคัดย่อ

สัญญาชั้น เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ๑ ใน ๕ ของชีวิตคน ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนา เรียกว่า ชั้น ๕ คือ รูปชั้น หมายถึงส่วนที่เป็นร่างกายทั้งหมด เวทนาชั้น เป็นส่วนความรู้สึที่เกิดจากการสัมผัส สัญญาชั้น เป็นส่วนที่เกี่ยวกับความจำ สังขารชั้น เป็นส่วนของการปรุงแต่ง นั่นก็คือ การคิด และวิญญาณชั้น เป็นส่วนของจิตใจ สัญญาชั้นหรือความจำนี้มีประโยชน์มากทั้งในการดำรงชีวิต เป็นประสบการณ์ชีวิตสำหรับการพัฒนาและป้องกันการผิดพลาดซ้ำอีก เป็นประโยชน์ต่อการเรียน เป็นเหมือนคลังเก็บรักษาความรู้เอาไว้สำหรับเป็นฐานของความคิด ส่วนที่เป็นโทษก็มีคือมีส่วนในการทำร้ายตนเอง ซ้ำเติมตนเองได้ แต่ก็พอมีทางแก้ไขและป้องกันได้

คำสำคัญ : สัญญาชั้น, ความจำ, การเรียนรู้, การศึกษา, การพัฒนาชีวิต.

Abstract

Saññā Khandha or perception is one of the five most important components of life and it is included in the Five Aggregates in Buddhism. The Five Aggregates consist of corporeality or the whole parts of the body, sensation or feeling from the contact, perception or memory, mental formation and consciousness. Perception or memory is useful for living, a life experience for the development and to prevent the repletion of mistakes. It is also beneficial to study as a knowledge store for a base of thought. The disadvantage of perception is to take part in self-harm, but there is a way to fix it and prevent it.

Keywords: Saññā Khandha, memory, learning, education, life development

^๑พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒โรงเรียนวรดิตถ์วิทยาประสูทน์ อ่างทอง.

บทนำ

แนวคิดเรื่องการพัฒนาทักษะการจำ ดูเสมือนว่าจะถูกหลงลืมไปจากระบบการเรียนการสอนในระยะหลังมานี้ ที่จริงก็ไม่ใช่เรื่องที่นำแปลกใจอะไรนัก เพราะปัจจุบันทฤษฎีการเรียนรู้รู้กลุ่มสร้างความรู้ (constructivist theory of learning) และแนวคิดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child-centered approach) ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก จนอาจจะทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่า “การจำ” เป็นเรื่องของสอนที่ล้าหลัง ซึ่งอันที่จริงแล้ว “การสอนให้ผู้เรียนท่องจำ” กับ “การสอนให้ผู้เรียนฝึกจำ” นั้น เป็นคนละเรื่องกัน ความสับสนระหว่างการสอนให้ “ท่องจำ” กับการสอนให้ “จดจำ” ของครูจึงเกิดขึ้น ส่งผลให้นักเรียนไม่ชอบการจำและคิดว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องจำ การสอนให้จำไม่สำคัญเท่ากับการสอนให้เข้าใจ ยิ่งปัจจุบันมีคอมพิวเตอร์ช่วยบันทึกข้อมูลช่วยจำได้มาก และมี Internet ช่วยสืบค้นจากฐานข้อมูลต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วจึงสนับสนุนการ “ไม่ท่องจำ” และ “ไม่จดจำ” ขึ้นมาอีก เดียวนี้หลายคนจำเบอร์โทรศัพท์ที่สำคัญของตัวเองไม่ได้ เพราะบันทึกไว้ในเครื่องโทรศัพท์ให้ช่วยจำไว้ให้ เมื่อเครื่องโทรศัพท์มีปัญหาหรือสูญหายก็ไม่สามารถติดต่อใครได้เพราะไม่ได้จำไว้ในสมอง

กระบวนการเรียนการสอนปัจจุบันไม่ให้ความสำคัญของการจำ นักเรียนจึงไม่มีความรู้ติดตัว ไม่มีอะไรในสมอง เรียนจบก็ผ่านไป ไม่จดจำอะไรไว้จำไม่ได้ว่าความรู้อยู่ที่ไหน รวมทั้งจำไม่ได้ว่าได้เคยเรียนรู้อะไรและอย่างไรอีกด้วย เมื่อถึงคราวที่ต้องใช้ความรู้อย่างทันทีทันใด จึงมีการตอบสนองเหมือนคนไม่มีความรู้หรือเป็นคนไม่มีการศึกษาต่างๆ ที่จบปริญญา หรือมี

ประกาศนียบัตรรับรองความรู้ความสามารถจากสถาบันการศึกษา

ลองจินตนาการว่าอะไรจะเกิดขึ้น ถ้าเราไม่สามารถจำสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นได้ เช่น ไม่สามารถจำชื่อของตัวเองได้ มองภาพของตัวเองในกระจกแต่รู้สึกว่าเป็นภาพคนแปลกหน้าที่ไม่คุ้นเคย นอกจากนี้ถ้ายังไม่สามารถอ่านข้อความในย่อหน้าต่อไปได้ เพราะว่าจำตัวอักษรไม่ได้หรือไม่เข้าใจความหมายของคำ ถ้าสูญเสียความจำไปทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ และจะทำให้มีความยากลำบากในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก เนื่องจากไม่สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ถ้าขาดความจำ หรือถ้าเราจำคนที่พระคุณกับเราไม่ได้ คุณธรรมเช่นความกตัญญูเวที จะเกิดขึ้นได้อย่างไร จำสิ่งที่เป็นคุณ สิ่งที่เป็นโทษ สิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งไม่เป็นที่ประโยชน์ไม่ได้ แล้วโลกของเราจะวุ่นวายสักเพียงใด

อีกประเด็นปัญหาคือ สัญญาหรือความจำเป็นที่ก่อกุลแก่การดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างมาก แต่ในเวลาเดียวกัน ก็มีโทษมิใช่น้อย เพราะมนุษย์จะยึดติดตามสัญญา ทำให้สัญญากลายเป็นเครื่องกีดกันกำบังตนเองและห่อหุ้มคลุมตัวสภาวะไว้ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความจริงแท้ที่อยู่ลึกลงไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๖: ๑๕) การไม่รู้สภาพตามความจริงว่าอะไรคืออดีต ปัจจุบัน อนาคต ทำให้เกิดยึดติดอยู่ตลอดเวลา ไม่ยอมปล่อยวางแม้เรื่องราวเหล่านั้นจะผ่านเป็นอดีตไปแล้ว เป็นแต่เพียงความทรงจำที่ยังหลงเหลืออยู่ ทำให้เป็นทุกข์ตลอดเวลาที่นึกถึงเรื่องนั้นๆ บางครั้งทำให้เกิดการทำร้ายตนเองดังที่เป็นข่าวอยู่เสมอๆ เช่น คนเคยมีทรัพย์สินเงินทองมากแล้วยากจนลง ถ้าทำใจไม่ได้เพราะยังยึดติดกับความร่ำรวยในอดีตของตน จึงเป็นทุกข์แล้วทำการประชดชีวิต ทำร้ายตนเอง หรือฆ่าตัวตายไปก็มี

สัญญาชั้นในความหมายของการจำได้หมายรู้

จากหนังสือพุทธธรรมฉบับปรับขยายให้ความหมายของสัญญาชั้นไว้ว่า “สัญญา” เป็นความรู้จำพวกหนึ่ง หมายถึง การหมายรู้ หรือ กำหนดรู้อาการของอารมณ์ เช่น ลักษณะ ทรวดทรง สี สันฐาน ฯลฯ ตลอดจนชื่อเรียก และสมมติบัญญัติต่างๆ ว่า เขียว ขาว ดำ แดง ดั่ง เบา ทุ้ม แหลม อ้วน ผอม โตะ ปากกา หมู หมา ปลา แมว คน เขา เรา ท่าน เป็นต้น การหมายรู้หรือกำหนดรู้นี้ อาศัยการจับเผชิญ หรือ การเทียบเคียงระหว่างประสบการณ์หรือความรู้เก่ากับประสบการณ์หรือความรู้ใหม่ ถ้า ประสบการณ์ใหม่ตรงกับประสบการณ์เก่า เช่น พบเห็นคนหรือสิ่งของที่เคยรู้จักแล้ว ได้ยินเสียงที่เคยได้ยินแล้ว ดังตัวอย่าง นาย ก. รู้จัก นาย เขียว ต่อมาอีกเดือนหนึ่ง นาย ก. เห็นนายเขียว อีก และรู้ว่าคนที่เขาเห็นนั้นคือนายเขียว อย่างนี้ เรียกว่า จำได้ (พึงสังเกตว่า ในที่นี้ “จำได้” ต่างจาก “จำ” ถ้าประสบการณ์ใหม่ไม่ตรงกับ ประสบการณ์เก่าเราย่อมนำเอาประสบการณ์หรือความรู้เก่าที่มีอยู่แล้วนั้นเองมาเทียบเคียงว่า เหมือนกันและไม่เหมือนกันในส่วนไหน อย่างไร แล้วหมายรู้สิ่งนั้นตามคำบอกเล่าหรือตามที่ตน กำหนดเอาว่าเป็นนั้น เป็นนี้ ไม่ใช่ นั้น ไม่ใช่ นี้ อย่างนี้เรียกว่ากำหนดหมายหรือหมายรู้

คำที่แปลสัญญากันว่า จำได้ กำหนดได้ หมายรู้ กำหนดหมาย จำหมาย สำคัญหมาย ล้วนแสดงแง่ต่างๆ แห่งความหมายของกอง สัญญานี้ทั้งสิ้น พูดเพื่อเข้าใจกันอย่างง่าย ๆ “สัญญาก็คือกระบวนการเรียกเก็บ รวบรวม และสั่งสมข้อมูลของการเรียนรู้และวัตถุติบ สำหรับความคิดนั่นเอง” สัญญาถือฤกษ์แก่การ ดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างมาก แต่ในเวลา เดียวกัน ก็มีโทษมิใช่น้อย เพราะมนุษย์จะยึด ติดตามสัญญา ทำให้สัญญากลายเป็นเครื่องกีด กันกำบังตนเองและห่อหุ้มคลุมตัวสภาวะไว้ ทำให้

ไม่สามารถเข้าถึงความจริงแท้ที่อยู่ลึกลงไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ๒๕๓๖: ๑๔-๑๕)

สัญญาชั้น แบ่งออกเป็น ๖ ฐานตาม อารมณ์ (สิ่งที่มากระทบ) ได้แก่ ๑) รูปสัญญา คือ ความจำรูปได้ ได้แก่ สามารถกำหนดได้ว่าเป็นรูปอะไร สีอะไร ลักษณะอย่างไร เป็นคน สัตว์หรือสิ่งของ เป็นต้น ๒) สัททสัญญา คือ ความจำเสียงได้ ได้แก่ สามารถกำหนดได้ว่าเป็นเสียงอะไร เสียงดัง เสียงก้อง เสียงแหลม เสียง ทุ้ม ไม่ว่าจะเป็เสียงของคน สัตว์หรือเสียงดนตรี เป็นต้น ๓) คันธสัญญา คือ ความจำกลิ่นได้ ได้แก่ สามารถกำหนดรู้ได้ว่าเป็นกลิ่นอะไร กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น กลิ่นคน หรือกลิ่นดอกไม้ เป็นต้น ๔) รสสัญญา คือ ความจำรสได้ ได้แก่ สามารถกำหนดรู้ได้ว่ารสอะไร หวาน มัน เค็ม เปรี้ยว อร่อย และไม่อร่อย ๕) โภกัญญาสัญญา คือ ความจำสัมผัสสัมผัสได้ ได้แก่ สามารถกำหนดรู้ได้ว่า สิ่งสัมผัสนั้นมีลักษณะอ่อน แข็ง หยาบ ร้อน หรือ เย็น เป็นต้น และ ๖) อิมมสัญญา คือ ความจำเรื่องราวต่างๆ หรือมโนภาพได้ ได้แก่ สามารถกำหนดรู้ได้ว่า สิ่งที่เป็นอารมณ์ที่ใจนึกถึงนั้นมีลักษณะอย่างไร งาม น่าเกลียด เที้ยง ไม่ เที้ยง เป็นความดีหรือความชั่ว เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้นิยามและความสำคัญของสัญญา ความจำ ไว้หลายท่าน เช่น แปลว่า รู้ตัว เป็นความรู้ที่รู้ตัวอยู่เหมือนอย่างว่าเรากำลังตื่นอยู่ คือ ไม่หลับ ไม่สลบ ไม่ตายหรือ เรียกว่ามีสติสมปกติ โดยทั่วไปมักจะอธิบายกันว่า เป็นความจำได้หมายรู้ ซึ่งก็ถูกเหมือนกัน เพราะว่าเรายังไม่เมา ไม่สลบ ไม่หลับ ไม่ตาย ดังที่กล่าวแล้ว เมื่อกระทบอะไรทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็รู้สึกหรือจำได้ว่าเป็นอะไร เช่น รู้ว่า เขียว แดง สั้น ยาว คน สัตว์ ฯลฯ ตามแต่จะจำ ได้ (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๕๕ : ๓๖-๓๗)

ส่วนพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ “คำวัด” ได้ให้ความหมายว่า สัญญา แปลว่าความจำได้ ความหมายรู้ คือระบบความจำที่สามารถจำคน สัตว์ สิ่งของ และเหตุการณ์ต่างๆ ได้ เช่น จำสิ่งที่เห็น จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำชื่อคน จำชื่อหนังสือ จำเรื่องราวในอดีตได้ว่าเป็นสีเขียว ไพเราะ หอมหวาน เป็นต้น สัญญาเป็นขั้นหนึ่งในขั้น ๕ และเป็นนามธรรมอย่างหนึ่ง (พระธรรมกิตติวงศ์, ๒๕๕๑ : ๓) และแปลว่าความจำหมาย ความหมายรู้ เช่นการจำหมายสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว เป็นปฏิภิกิริยาตอบสนองอารมณ์ต่อจากเวทนา เมื่อเวทนาสุขขบ้าง ฐทุกข์ขบ้าง ฐสิ่งที่ไม่ใช่ทุกข์ ไม่ใช่สุขขบ้าง ธรรม ๓ อย่างคือเวทนา สัญญา และวิญญาณ ปะปนกันไม่แยกจากกันเพราะเวทนายรู้สิ่งใด สัญญาก็จำสิ่งนั้นสัญญาจำสิ่งใด วิญญาณก็รู้แจ้งสิ่งนั้นประสาทเป็นเหตุเกิดแห่งสัญญา (พระศรีคัมภีร์ญาณ, ๒๕๕๖ : ๑๑๓-๑๑๖) หมายถึง การจำได้หมายรู้ เช่น เอามือของเราไปถูกไฟเข้าครั้งแรกนั้น เราารู้สึกร้อนและต่อไปถ้าเราไปถูกไฟเข้าอีก แม้จะหลับตาอยู่ เราก็จะรู้ทันทีและจำได้ว่า นั่นคือไฟ เราเคยโดนมาแล้วมันร้อนและเจ็บปวดมาก (สาโรช บัวศรี, ๒๕๕๒ : ๓๗) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า สัญญา ความจำ เป็นขั้น ๑ ในขั้น ๕ และนอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความคิดเห็นว่า สัญญาขั้น ๑ เป็นการจดจำเรื่องราว ฐกับจิตส่วนที่ทำหน้าที่เป็นความทรงจำของจิต จำสิ่งเร้าที่ถูกปรุงแต่งมาจากสังขารชั้นและเวทนาชั้น เพื่อใช้เก็บไว้เป็น “ต้นทุน” ของคนนั้นๆ ทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า “จิตใต้สำนึก” (รวมเวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น เข้าด้วยกัน)

โดยสรุป สัญญาขั้น ๑ หมายถึง ๑) การจำได้ ความจำหรือกระบวนการเรียกเก็บ รวบรวม และส่งสมข้อมูลของการเรียนรู้และเป็นวัตถุดิบสำหรับความคิด ๒) การหมายรู้หรือกำหนดรู้

การเทียบเคียงระหว่างประสบการณ์หรือความรู้เก่า(คือสิ่งที่จำได้จากการเห็น ได้ยินได้ฟัง) กับ ประสบการณ์หรือความรู้ใหม่ หรือก็คือกระบวนการเรียกเก็บ รวบรวม และส่งสมข้อมูลของการเรียนรู้และวัตถุดิบสำหรับความคิดนั่นเอง

ในส่วนของความจำ ซึ่งเป็นคำแปลหรือความหมายของสัญญาขั้น ๑ มีผู้ให้ความหมายไว้ เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายความจำไว้ว่า กำหนดไว้ในใจ, ระลึกได้, เช่น จำหน้าได้(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒ : ๓-๗) และยังหมายถึง พฤติกรรมทั้งหลายซึ่งเน้นการจำได้หรือการระลึกได้ในความรู้เหตุการณ์หรือวัตถุดิบของต่างๆ ที่ตนเองเคยมี ประสบการณ์มาแล้ว ตามความหมายนี้ ความจำก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าความสามารถในการจดจำสิ่งที่เรียนไปแล้ว หรือมีประสบการณ์มาแล้วได้เมื่อถูกถามก็สามารถบอก ระบุ ชี้ หยิบ จับ สิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้องเหมือนเดิม เป็นการฟื้นความหลังว่ายังจำได้อยู่หรือไม่เท่านั้น เช่นเดียวกับคอมพิวเตอร์ ซึ่งเราสามารถเรียกข้อมูลที่บันทึกไว้ในหน่วยความจำของมันออกมาปรากฏให้เห็นบนจอได้อีกในรูปแบบเดิม โดยไม่มีการปรุงแต่ง (สุวัฒน์ นิยมคำ, ๒๕๓๑ : ๓๐๐-๓๐๕) ยังหมายถึงสภาพและการตอบสนอง ที่เกิดจากการเรียนรู้มาแล้วออกมาแสดงให้เห็นอีกในปัจจุบัน (สุชา จันท์ธอม, ๒๕๔๔ : ๒๐๒) และหมายถึงความสามารถของสิ่งเรียนรู้ได้และสามารถระลึกได้(จิราภา เต็งไตรรัตน์, ๒๕๔๔ : ๑๓๘)

สรุปว่า การจำ หมายถึงความสามารถของบุคคลในการเก็บประสบการณ์ต่างๆ แล้วสามารถนำออกมาใช้ได้ในระยะเวลาต่อมา ซึ่งสอดคล้องกับคำแปลของสัญญาขั้น ๑ ที่แปลว่าการจำได้หมายรู้นั่นเอง

ความสำคัญของสัญญาชั้น

เพื่อให้มองเห็นว่าสัญญาชั้นมีความสำคัญอย่างไรนั้น จะต้องมองให้เห็นว่าสัญญาชั้นมีความสัมพันธ์กับอะไรบ้าง โดยหนังสือพุทธธรรมกล่าวไว้ว่า ชั้นทั้ง ๕ อาศัยซึ่งกันและกัน รูปชั้นเป็นส่วนกาย นามชั้นทั้งสี่เป็นส่วนใจ มีทั้งกายและใจจึงจะเป็นชีวิต กายกับใจทำหน้าที่เป็นปกติและประสานสอดคล้องกัน ชีวิตจึงจะดำรงอยู่ได้ด้วยดี เช่น กิจกรรมของจิตใจ ต้องอาศัยอารมณ์ทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รสและสิ่งต้องกาย ผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้นและกาย อารมณ์ทั้ง ๕ ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายก็ต่างก็เป็นรูปธรรม อยู่ในรูปชั้น คือ เป็นฝ่ายกาย

ใน ส่วน ของ นาม ชั้น ๔ เอง ก็ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและส่งผลเป็นปัจจัยแก่กัน การเกิดขึ้นของนามชั้นทั้งสี่เหล่านั้น ตามปกติจะดำเนินไปตามกระบวนการธรรมดังนี้ คือ “เพราะผัสสะ (ตา หู ฯลฯ + รูป เสียง ฯลฯ + วิญญาณ) เป็นปัจจัย การเสวยอารมณ์ (เวทนา) จึงมี; บุคคลเสวยอารมณ์ใด ย่อมหมายรู้อารมณ์นั้น (สัญญา), หมายรู้อารมณ์ใด ย่อมตรัสรู้อารมณ์นั้น” (สังขาร) (ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๔๘/๒๒๕.) โดยมี “เวทนาชั้น” เป็นตัวล่อและชักจูงใจ เหมือนผู้คอยเสนอให้เอาหรือไม่เอาหรือหลีกเลี่ยงอะไร “สัญญาชั้น” เหมือนผู้สะสมเก็บข้อมูลหรือวัตถุ癖 “สังขารชั้น” เหมือนผู้นำเอาข้อมูลหรือวัตถุ癖นั้นไปใช้ปรุงแต่ง “วิญญาณชั้น” เหมือนเจ้าของงาน ใครจะทำอะไรคอยรับรู้ไปหมด เป็นทั้งผู้เปิดโอกาสให้มีการทำงานและเป็นผู้รับผลของการทำงาน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างชั้นเอง และชั้นต่อสภาพแวดล้อมภายนอก จะเห็นได้จากหลักปฏิจจสมุปบาท ที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎก ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปฏิจจสมุปบาท เป็นอย่างไร คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะ

สังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยนามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมีเพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) จึงมี...” (ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒/๑)

แต่ในส่วนระหว่างเวทนาทำให้เกิดสัญญา และสัญญาทำให้เกิดสังขาร (คิด, ปรุงแต่ง) นั้น ได้บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกอีกเล่มว่า “จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณ์ ความประจวบกันแห่ง ธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด “บุคคลเสวยอารมณ์ใด ย่อมหมายรู้อารมณ์นั้น บุคคลหมายรู้อารมณ์ใดย่อมตรัสรู้อารมณ์นั้น บุคคลตรัสรู้อารมณ์ใด ย่อมคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้น” บุคคลคิดปรุงแต่งอารมณ์ใด เพราะความคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้นเป็นเหตุ แ่งต่างๆ แห่งบัญญัติสัญญา ย่อมครอบงำบุรุษ ในรูปทั้งหลายที่จะพึงรู้แจ้งทางตาทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน” (ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๑๓/๒๐๔.)

สัญญาชั้นหรือความจำนี่ถือว่าเป็นเจตสิก คือเป็นส่วนหนึ่งของสังขารด้วย เพราะ “สังขาร” ตามหลักอภิธรรม แบ่งเจตสิกเป็น ๕๒ อย่าง ถ้าเทียบกับการแบ่งแบบชั้น ๕ เจตสิกก็ได้แก่ เวทนา สัญญา และสังขารทั้งหมด คือในจำนวนเจตสิก ๕๒ นั้น เป็นเวทนา ๑ เป็นสัญญา ๑ ที่เหลืออีก ๕๐ อย่าง เป็นสังขารทั้งสิ้น สังขารชั้น จึงเท่ากับเจตสิก ๕๐ อย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ๒๕๕๕ : ๒๖) และสัญญาชั้นยังเป็นธรรมารมณ์ คือเป็นอารมณ์ที่กระทบกับใจแล้วทำให้เกิดเวทนาเป็นสุขเป็นทุกข์หรือ

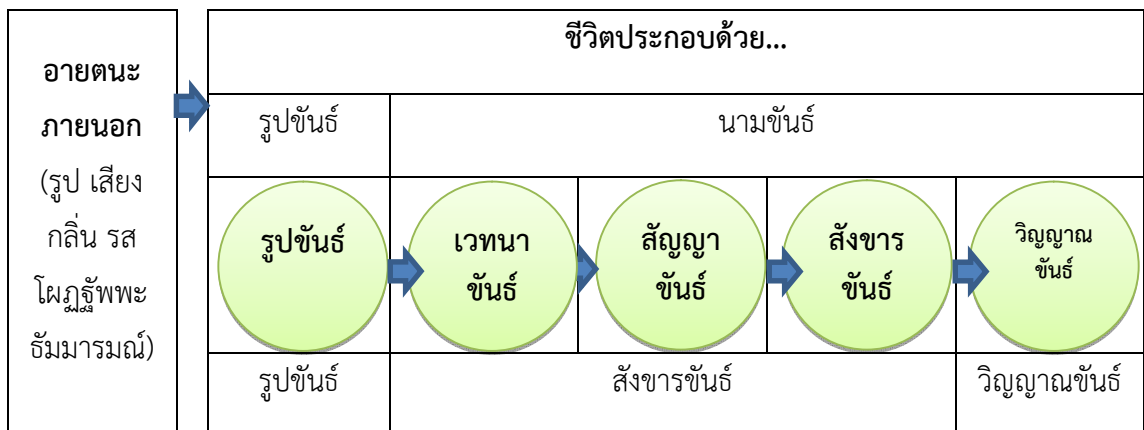

เฉย ๆ ได้ด้วย ตามประเภทของธรรมารมณ์ใน คัมภีร์อภิธรรม ได้จัดแบ่งธรรมารมณ์คือ สิ่งที่เป็นความรู้ทางใจ โดยจำแนกเป็น ๖ อย่าง คือ ๑) ปสาท หรือประสาททั้ง ๕ ๒) สุขุมรูป ๓) จิต ๔) เจตสิก (ตรงกับเวทนาชั้นสัญญาชั้นสังขารชั้น) ๕) นิพพาน ๖) บัญญัติคือ คำเรียกขาน ชื่อเรียก คำกำหนดที่วางไว้เช่น ชื่อเรียกว่า พื้นดิน ภูเขา รถ คน ทิศเหนือ ทิศใต้ หลุม บ่อ เกาะ แหลม เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๕ : ๔๑)

กายกับใจแบ่งเป็น ๕ กอง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อมีผัสสะ(อายตนะภายนอก กระทบกับ อายตนะภายใน) แล้วก็จะ

มีเวทนา เมื่อเกิดความรู้สึกประเภทเวทนาขึ้นมาแล้วก็จะเกิดความรู้สึกสืบต่อไป คือสิ่งที่เรียกว่าสัญญา ความสำคัญมั่นหมาย เช่นเกิดสุขเวทนาขึ้นมา ก็จะเกิดสุขสัญญาหรือสัญญาว่าเป็นความสุข เป็นต้น ครั้นเมื่อมีสัญญาอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปแล้ว ความคิดเนื่องด้วยสัญญาก็เกิดขึ้น คือสังขารหรือสังขารชั้น หรือก็คือความคิดอันเป็นผลหรือเป็นปฏิกริยามาจากสัญญา(พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๘ : ๒๐๗-๒๑๒)

จากการศึกษาเรื่องชั้น ๕ และความสัมพันธ์ระหว่างชั้นมา จึงพอสรุปเป็นแผนผังความสัมพันธ์ของชั้น ๕ ได้ดังแสดงในภาพนี้

ภาพความสัมพันธ์ของชั้น ๕

สรุปว่า จากความสัมพันธ์ที่พบ ความจำได้มาจากอารมณ์ความรู้สึก(เวทนา) และเป็นพื้นฐานของความคิด เพราะเป็นธรรมารมณ์ที่กระทบกับใจ(ผัสสะ) สัญญาชั้นจึงทำให้เกิดสุขทุกข์ ได้เท่ากับ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส ฯ และยังเป็นเจตสิกคือเป็นส่วนของสังขารชั้น คือการปรุงแต่ง, ความคิดด้วย ทำหน้าที่เหมือนคลังเสบียง ให้สังขารชั้น

นำไปปรุงแต่งหรือนำไปเป็นข้อมูลในการคิดนั่นเอง

สัญญาชั้นกับการศึกษาและพัฒนาชีวิต

ก. สัญญาชั้นกับการศึกษา

ความจำ เป็นความสามารถในการระลึกนึกออกสิ่งที่ได้เรียนรู้ได้มีประสบการณ์ได้รับรู้มาแล้ว ความจำเป็นความสามารถพื้นฐานอย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งจะขาดเสียมิได้ ความคิด

ทั้งหลายก็มาจากการหาความสัมพันธ์ของความจำนั่นเอง แบบทดสอบวัดความจำจึงใช้วัดความสามารถในการระลึกนึกออกกว่า สมองได้สิ่งสมอะไรไว้ จากที่เห็นมาแล้ว และมีอยู่มากน้อยเพียงใดด้วย (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, ๒๕๔๑ : ๑๖๑) แม้การคิดเองก็แยกไม่ออกจาก “ความทรงจำ” การเรียนทุกวิชาจำเป็นต้องมีการสร้างการจำไว้ระดับหนึ่งเพื่อให้ความจำนั้นเป็น “บันทึก” ไว้สำหรับการดึงมา “คิด” ในสถานการณ์ใหม่ๆ การฝึกให้นักเรียนทำข้อสอบอย่างหนักของกลุ่มอาจารย์ที่สร้างนักเรียนเหรียญทองโอลิมปิกทั้งหลาย ก็คือการฝึกให้นักเรียนได้ดึงเอาความทรงจำในเรื่องที่เรียนมาสู่การแก้ปัญหาใหม่ๆ นั่นเอง กล่าวได้ว่าการคิดจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีการฝัง “ความทรงจำ” ที่สลับซับซ้อน ดังนั้น การคิดแบบนักการศึกษาไทยที่จะละทิ้ง “ความจำ” เพื่อให้เด็กคิดเป็นจะไม่มีวันทำได้ดังที่หวัง ที่สำคัญ การคิดที่มีฐานที่สำคัญจาก “ความทรงจำ” นั้นจะทำให้เกิดการสร้าง “จินตนาการ” ขึ้นเพื่อใช้ไปในการ “จัดการ-จัดระบบ-ควบคุม” ต่อไป(ไสว บุญมา, ๒๕๕๙)

หนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับขยาย ได้กล่าวถึงความรู้ว่าเป็นนามธรรมจำพวกหนึ่ง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ “สัญญาชั้น” นั้นได้กล่าวไว้หลายที่ เช่น ส่วนที่ “จำแนกโดยธรรมชาติของความรู้(โดยสภาวะ)” ในข้อที่ ๑ คือ สัญญา หมายถึงความรู้ทั้งหมดที่อยู่ในสัญญาชั้น ได้แก่ ความกำหนดได้ หมายถึง รวมทั้งความรู้ที่เกิดจากกำหนดหมาย หรือหมายรู้แล้วบันทึกรวบรวมไว้เป็นวัตถุติของความคิดต่อ ๆ ไป ทำให้มีการรู้จัก จำได้ รู้ เข้าใจ และคิดได้ยิ่งขึ้นไป “จำแนกโดยพัฒนาการทางปัญญา(ภายในบุคคล)” เป็นความรู้ตามกระบวนการเรียนรู้หรืออบรมฝึกฝนจนเกิดความรู้ขึ้นมา ซึ่งมีความหยابละเอียดต่างกันตามแต่ละประสบการณ์ มี

๓ ระดับ ในระดับแรกก็คือ “ระดับความจำหรือสัญญา” (Perception) คือการจำได้ว่าอะไรเป็นอะไร ในเมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้ดมกลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส กายได้ถูกต้องโผฏฐัพพะ และใจรับรู้ธรรมารมณ์ เป็นความรู้แค่เพียงผิวเผิน แต่ก็มี ความจำเป็นมาก เพราะสัญญาเป็นพื้นฐานสำหรับความรู้สูงๆต่อไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๕ : ๓๗-๔๖)

มีนักจิตวิทยาที่สนใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ได้ทำการทดลองเกี่ยวกับลักษณะของสิ่งที่เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนจดจำได้มาก และค้นคว้าวิธีการจำให้ได้นาน จากผลการทดลองทำให้สรุปได้ว่า ถ้าต้องการจะจำสิ่งที่เรียนได้ต้องอาศัยหลักหรือวิธีการช่วยจำ ดังต่อไปนี้ (สุรางค์ ไคว้ตระกูล, ๒๕๕๖ : ๒๕๑)

๑. พยายามทำสิ่งที่เรียนให้มีความหมายต่อผู้เรียน เพราะโดยธรรมชาติบุคคลจะจดจำในสิ่งที่มีความสำคัญต่อตนเอง ดังนั้นถ้าสิ่งที่เรียนมีความหมายและมีความสำคัญต่อผู้เรียน บุคคลก็จะจำสิ่งนั้นๆ ได้ดี

๒. สิ่งที่เรียนนั้น จะต้องเข้าใจอย่างชัดเจนและบางสิ่งก็ไม่ต้องอธิบายมากมายก็เข้าใจและจดจำได้ดี กล่าวคือ ความจำมีหลายประเภทแบ่งเป็น explicit memory และ implicit memory

๓. ในการเรียนรู้ ถ้าผู้เรียนพยายามที่จะหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เรียนรู้ใหม่กับสิ่งที่เรียนรู้ในอดีต ที่เก็บไว้ในความทรงจำระยะยาวก็จะจำได้ดีขึ้น

๔. การฝึกหัดซ้ำหรือท่อง การฝึกหัดใช้เวลาสั้นและบ่อยครั้งจะช่วยให้จำได้ดีกว่าการฝึกหัดน้อยครั้งจะนาน

๕. ความจำระยะยาว จะเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจำสร้างขึ้น มากกว่าการจำอย่างแม่นยำทุกอย่างหรือไม่ใช่การคัดลอกสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต

๖. การเข้ารหัสอย่างถูกต้องจะช่วยความจำให้ดีขึ้น

๗. สิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ ไม่ว่าจะ เป็นวัตถุสิ่งของ หรือสิ่งที่มีชีวิต มีบทบาทสำคัญ ในการค้นคืนความจำได้ แม้แต่กลิ่นก็เป็นเครื่อง ชี้แนะความจำได้

๘. ความตระหนักรู้เกี่ยวกับความจำของ ตนเอง จะช่วยความจำได้

ในส่วนของความรู้ที่เป็นส่วนของ “สัญญา ขันธ์” มีทฤษฎีรูปแบบการสอนเน้นความจำ (Memory Model) (ทิตินา แชมมณี, ๒๕๕๔ : ๑๗) ของจอยส์และวีล(Joyce & Weil) เป็น ทฤษฎี/หลักการ/แนวคิดของรูปแบบ พัฒนาขึ้น โดยอาศัยหลัก ๖ ประการเกี่ยวกับ

๑. การตระหนักรู้(awareness) ซึ่งกล่าว ว่า การที่บุคคลจะจดจำสิ่งใดได้ดีนั้นจะต้องเริ่ม จากการรับรู้สิ่งนั้น หรือการสังเกตสิ่งนั้นอย่าง ตั้งใจ

๒. การเชื่อมโยง(association) กับสิ่งที่รู้ แล้วหรือจำได้

๓. ระบบการเชื่อมโยง(link system) คือ ระบบในการเชื่อมความคิดหลายความคิดเข้า ด้วยกันในลักษณะที่ความคิดหนึ่งจะไปกระตุ้น ให้สามารถจำอีกความคิดหนึ่งได้

๔. การเชื่อมโยงที่น่าขบขัน(ridiculous association) การเชื่อมโยงที่จะช่วยให้บุคคล จดจำได้ดีนั้น มักจะเป็นสิ่งที่แปลกไปจากปกติ ธรรมดา การเชื่อมโยงในลักษณะที่แปลก เป็นไป ไม่ได้ ขวนให้ขบขัน มักจะประทับในความทรง จำของบุคคลเป็นเวลานาน

๕. ระบบการใช้คำทดแทน

๖. การใช้คำสำคัญ(key word) ได้แก่ การใช้คำ อักษร หรือพยางค์เพียงตัวเดียว เพื่อ ช่วยกระตุ้นให้จำสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันได้

ซึ่งจะเห็นว่า รูปแบบการสอนนี้ ใช้ ความจำได้ และการเชื่อมโยงความรู้เดิมที่เคย

เรียนรู้มาแล้วกับความรู้ใหม่ หรือก็คือการหมาย รู้ตามความหมายของทางพุทธศาสนานั้นเอง

นอกจากนี้ในหลักของพหุสูตมีองค์ ๕ คือ ผู้ได้เรียนรู้มาก หรือคงแก่เรียนนั้น ซึ่ง “สัญญา ขันธ์” จะตรงกับหลักของพหุสูตในข้อที่ ๒ ซึ่ง หลักพหุสูต มีดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ๒๕๕๓ : ๑๗๑) ๑) พหุสูตฯ ฟังมาก คือ ได้เล่าเรียนสดับฟังไว้มาก ๒) ธตา จำได้ คือ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำความไว้มั่นยำ ๓) วจสา ปริจิตา คล่องปาก คือ ท่องบ่นหรือใช้พูด อยู่เสมอจนแคล่วคล่อง จัดเจน ๔) มนสาอนุ เปกชิตา (เพ่งขึ้นใจ คือ ใส่ใจนึกคิดพิจารณาจน เจนใจ นึกถึงครั้งใด ก็ปรากฏเนื้อความสว่างชัด ๕) ทิฎฐิยา สุปฏิวิธธา ขบได้ด้วยทฤษฎี หรือ แทงตลอดดีด้วยทฤษฎี คือ ความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ทั้งในแง่ ความหมายและเหตุผล

ความรู้ในสัญญาขันธ์ คือความจำ จะเป็น เหมือนคลังเก็บความรู้หรือข้อมูลดิบไว้เป็นฐาน สำหรับความคิดต่อไป ถ้าจะเปรียบให้ชัดก็ เหมือนในคอมพิวเตอร์ซึ่งถ้าไม่มีหน่วยความจำ ทั้ง RAM, ROM และ Hard disk แล้วจะเอา อะไรมาประมวลผล หรือแม้แต่การคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ ถ้าขาดข้อมูลแล้วจะเอาอะไรมา คิด ในทฤษฎีการเรียนรู้ที่พูดไว้หลายทฤษฎี เช่น แอร์บาร์ต ในกลุ่มพฤติกรรมนิยม เชื่อว่า การ เรียนรู้มี ๓ ระดับ คือ ๑) ขั้นการเรียนรู้โดย ประสาทสัมผัส ๒) ขั้นจำ ความคิดเดิม และ ๓) ขั้นการเกิดความคิดรวบยอดและความเข้าใจ (มาลินี จุฑะรพ, ๒๕๓๗ : ๕๖.) ได้ให้ความหมาย ไว้ว่า โรเบิร์ต เอ็ม กาย (ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่ม ผสมผสานของกาเย่) (Gagne's eclecticism) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ไว้ ๘ ขั้นตอนคือ ๑) การจูงใจ ๒) ความเข้าใจ ๓) การได้รับ ๔) การเก็บไว้(การจำ) ๕) การระลึกได้ ๖) ความ คล้ายคลึง ๗) ความสามารถในการปฏิบัติ ๘)

การป้อนกลับ หรือในทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม เรื่องพฤติกรรมทางพุทธิพิสัย ๖ ระดับ ได้แก่ ๑) ความรู้ความจำ ๒) ความเข้าใจ ๓) การนำความรู้ไปใช้ ๔) การวิเคราะห์ ๕) การสังเคราะห์ ๖) การประเมินค่า (สุรางค์ โค้วตระกูล, ๒๕๕๖ : ๒๙๓)

แนวคิดการเรียนรู้อื่นๆ เช่น การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (learning by doing) ถึงจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ โดยเฉพาะใน ส่วนที่เกี่ยวกับระบบปัญญา ทั้งนี้ต้องพิจารณาให้ถ่องแท้ถึงเบื้องหลังของกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้มิติของกระบวนการทางปัญญา (cognitivism paradigm) เสียก่อนว่า การที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติอะไรก็ตาม เพื่อจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างปัญญา (schema) อันเป็นกระบวนการภายในเพื่อตอบสนองต่อข้อมูลใหม่นั้น ที่จริงแล้วต้องอาศัยความรู้เดิม (prior knowledge) ในหน่วยความทรงจำระยะยาวของผู้เรียนเป็นพื้นฐาน ก็ความรู้เดิมที่ผู้เรียนมีนี้เอง ถ้ามีมากก็เรียกว่า “จได้มาก และ เช่นเดียวกัน ถ้าความรู้เดิมมีน้อยเราก็อาจเรียกว่า จได้น้อย ด้วยเหตุนี้ เราจึงปฏิเสธไม่ได้ว่า การพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะการจำข้อมูลให้ ได้มากและคงทน ย่อมเป็นตัวชี้วัดศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียน กล่าวคือ หากผู้เรียนไม่สามารถจะจดจำสิ่งที่เพิ่งได้เรียน การเรียนรู้ครั้งใหม่ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก

สรุปว่า การเรียนทุกวิชาจำเป็นต้องมีการสร้างการจำไว้ระดับหนึ่งเพื่อให้ความจำนั้นเป็น “บันทึก” ไว้สำหรับการดึงมา “คิด” ในสถานการณ์ใหม่ๆ นั่นคือเชื่อมโยงความรู้ หรือ หมายรู้ อันเป็นความสามารถของสัญชาตญาณ / ความจำ จะเป็นเหมือนคลังเก็บความรู้หรือ ข้อมูลดิบไว้เป็นฐานสำหรับความคิดต่อไป ถ้าจะเปรียบเทียบให้ชัดก็เหมือนในคอมพิวเตอร์ซึ่งถ้าไม่มี

หน่วยความจำทั้ง RAM, ROM และ Hard disk แล้วจะเอาอะไรมาประมวลผล หรือแม้แต่การคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ ถ้าขาดข้อมูลแล้วจะเอาอะไรมาคิด / การพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะการจำข้อมูลให้ได้มากและคงทน ย่อมเป็นตัวชี้วัด ศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียน กล่าวคือ “หากผู้เรียนไม่สามารถจะจดจำสิ่งที่เพิ่งได้เรียน การเรียนรู้ครั้งใหม่ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก”

ข. สัญชาตญาณกับความสำคัญของชีวิต

โดยที่สัญชาตญาณเป็นเพียง ๑ ใน ๕ ชั้น อันเป็นส่วนประกอบของชีวิตเท่านั้น ถ้าใช้เพียงแต่ความจำอย่างเดียว มนุษย์จะยึดติดตามสัญชาตญาณ ทำให้สัญชาตญาณกลายเป็นเครื่องกีดกันกำบังตนเองและห่อหุ้มคลุมตัวสภาวะไว้ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความจริงแท้ที่อยู่ลึกกลงไป และ เกิดเป็น “วิปลาส” คือ ความรู้คลาดเคลื่อน ความรู้ที่ผันแปรผิดพลาดจากความเป็นจริง หมายถึง ความรู้คลาดเคลื่อนขั้นพื้นฐาน ที่นำไปสู่ความเข้าใจผิด หลงผิด การหลงตัวเอง วางใจ วางท่าที่ประพฤติกปฏิบัติไม่ถูกต้องต่อโลก ต่อชีวิต ต่อสิ่งทั้งหลายทั้งปวง และเป็นเครื่องกีดกันขัดขวางบังตาไม่ให้มองเห็นสัจภาวะ วิปลาสมี ๓ อย่าง คือ ๑) สัญญาวิปลาส สัญญาคลาดเคลื่อน หมายรู้ผิดพลาดจากความเป็นจริง ๒) จิตตวิปลาส จิตคลาดเคลื่อน ความคิดผิดพลาดจากความเป็นจริง ๓) ทิฎฐิวิปลาส ความคิดเห็นคลาดเคลื่อน ความเห็นผิดพลาดจากความเป็นจริง

สัญญาวิปลาส หมายรู้คลาดเคลื่อน เช่น คนตกใจเห็นเชือกเป็นงู เมื่อสัญญาวิปลาสก็อาจทำให้จิตตวิปลาส ความคิดคลาดเคลื่อน เช่น คนบ้าคิดเอาหญ้าเป็นอาหารของตน และทิฎฐิวิปลาส ความเห็นคลาดเคลื่อน ตามปกติสืบเนื่องมาจากสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาสนั้นเอง เมื่อหมายรู้ผิดอย่างไร ก็เห็นผิดไป

ตามนั้น เมื่อคิดว่าสภาพเคลื่อนคลาดไปอย่างไร ก็พลอยเห็นผิด เชื่อถือผิดพลาดไปตามอย่างนั้น ความวิปلاส มิใช่มีเฉพาะในบางคนบางกลุ่มเท่านั้น แต่มีในคนทั่วไปแทบทั้งหมดอย่างไม่รู้ตัว คนทั้งหลายตกอยู่ใต้อิทธิพลครอบงำของมัน และวิปลาสทั้ง ๓ ชนิดนั้นจะสอดคล้องประสานกันเป็นชุดเดียว

ในข้อสัญญาวิปลาส ในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่า เที่ยง จึงทำให้คนยึดมั่นในอดีตที่ผ่านมา ว่าเคยมี เคยเป็น ก็นี้กว่ามันจะต้องมีอยู่อย่างนั้น เป็นของเราอยู่อย่างนั้น ทำให้เป็นทุกข์ตลอดเวลา ทั้งที่มันเป็นอดีตไปแล้ว นึกถึงที่ไรก็เป็นทุกข์ ทุกข์จนต้องทำร้ายตัวเอง หรืออาจทำให้ฆ่าตัวตายเมื่อทุกข์จนทนไม่ไหว

วิปลาสเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการฝึกอบรมเจริญปัญญา และเป้าหมายของการฝึกอบรมปัญญาที่จะกำจัดมันเสีย การพัฒนาความรู้และเจริญปัญญาตามวิธีที่กล่าวมาแล้ว ล้วนช่วยแก้ไขบรรเทาและกำจัดวิปลาสได้ทั้งนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้โยนิโสมนสิการแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย และแยกแยะองค์ประกอบ ตรวจดูสภาวะ โดยมีสติพร้อมอยู่ ซึ่งเป็นวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ ใน ๑๐ วิธี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย คือ คิดแบบมีเหตุผล เช่นพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้โดยใช้วิธีการคิดแบบสืบสาวหาเหตุจากปัจจัย พระองค์ตั้งคำถามขึ้นมาเกี่ยวกับเวทนา ได้แก่ ความรู้สึกสุขทุกข์ โดยทรงพิจารณาว่าเวทนาที่เป็นสุขเป็นทุกข์นี้เกิดขึ้นโดยมีอะไรเป็นปัจจัย แล้วพระองค์ก็สืบสาวไปถึงทรงค้นพบว่า มีผัสสะ เป็นต้น

๒. วิธีการคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือการคิดจำแนกแยกแยะองค์รวมของสิ่งต่างๆ ออกเป็นองค์ย่อยๆ ทำให้มองเห็นความและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยเหล่านั้นว่ามี ความเกี่ยวเนื่องกัน เป็นเหตุเป็นผลและพึ่งพา

อาศัยกันอย่างไร จึงประสานสอดคล้องกันเป็นองค์รวม วิธีคิดแบบนี้จะทำให้เรารู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามสภาพความเป็นจริง

บทสรุป

สัญญาขันธ คือ “การจำได้” หมายถึง ความจำหรือกระบวนการเรียกเก็บ รวบรวม และส่งสมข้อมูลของการเรียนรู้และเป็นวัตถุประสงค์สำหรับความคิด และคือ “การหมายรู้หรือกำหนดรู้” เป็นการเทียบเคียงระหว่างประสบการณ์หรือความรู้เก่า(คือสิ่งที่จำได้จากการเห็น ได้ยิน ได้ฟัง) กับประสบการณ์หรือความรู้ใหม่ หรือก็คือกระบวนการเรียกเก็บ รวบรวม และส่งสมข้อมูลของการเรียนรู้และวัตถุประสงค์สำหรับความคิดนั่นเอง เพราะมีความสัมพันธ์กับขั้นอื่นๆ คือ ความจำได้มาจากอารมณ์ความรู้สึก (เวทนา) และเป็นพื้นฐานของความคิด เพราะเป็นธรรมารมณ์ที่กระทบกับใจ (ผัสสะ) สัญญาขันธจึงทำให้เกิดสุขทุกข์ ได้เท่ากับ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรสฯ และยังเป็นเจตสิกคือเป็นส่วนของสังขารขันธ คือการปรุงแต่ง ความคิดด้วย ทำหน้าที่เหมือนคลังเสบียง ให้สังขารขันธนำไปปรุงแต่งหรือนำไปเป็นข้อมูลในการคิดนั่นเอง

ความจำถือเป็นความสามารถหลักอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นพื้นฐานในการใช้ชีวิต เพราะหากมนุษย์ไม่มีความจำ ก็คงจะต้องเริ่มเรียนรู้กับทุกสิ่งทุกอย่างใหม่เหมือนกับเด็กแรกเกิดทุกครั้ง และสิ่งที่เป็พื้นฐานในชีวิตอย่างความจำนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่จะทำให้เราประสบความสำเร็จ โดยเราต้องจดจำเอาสิ่งที่เราเคยทำผิดพลาดมาก่อน นำมาวิเคราะห์และปรับปรุง เพื่อให้เราเกิดการพัฒนา หรือหลีกเลี่ยงที่จะทำข้อผิดพลาดนั้นๆ ได้ และความจำที่ดี ยังเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้เราสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีและง่ายขึ้น

การเรียนรู้ทุกวิชาจำเป็นต้องมีการสร้าง การจำไว้ระดับหนึ่งเพื่อให้ความจำนั้นเป็น “บันทึก” ไว้สำหรับการดึงมา “คิด” ใน สถานการณ์ใหม่ๆ นั่นคือเชื่อมโยงความรู้ หรือ หมายรู้ อันเป็นความสามารถของสัญญาชั้น ๓ ความจำ จะเป็นเหมือนคลังเก็บความรู้หรือ ข้อมูลดิบไว้เป็นฐานสำหรับความคิดต่อไป ถ้าจะ เปรียบให้ชัดก็เหมือนในคอมพิวเตอร์ซึ่งถ้าไม่มี หน่วยความจำทั้ง RAM, ROM และ Hard disk แล้วจะเอาอะไรมาประมวลผล หรือแม้แต่การ คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ ถ้าขาดข้อมูลแล้วจะ เอาอะไรมาคิด การพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะการ จำข้อมูลให้ได้มากและคงทน ย่อมเป็นตัวชี้วัด ศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียน กล่าวคือ หาก ผู้เรียนไม่สามารถจะจดจำสิ่งที่เพิ่งได้เรียน การ เรียนรู้ครั้งใหม่ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก

ในการแก้ปัญหาที่เกิดจากสัญญาวิปลาส คือความจำหรือความหมายรู้ คลาดเคลื่อนไป จากความจริง ท่านให้แก้โดยใช้โยนิโสมนสิการ แบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย และแยกแยะ องค์ประกอบตรวจสอบดูสถานะ โดยมีสติพรั่งพร้อม อยู่ จะทำให้ไม่เป็นทุกข์เพราะยึดติดกับอดีต เพราะสัญญาหรือความจำก็คือเรื่องที่ผ่านมาแล้ว แต่ที่ความทรงจำทำร้ายตนเองได้เพราะไปนำ กลับมาคิดจนเป็นทุกข์ทนไม่ไหว ถ้ารู้ตามความ เป็นจริงแล้วความจำจะเป็นประสบการณ์ที่เป็น ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมาก เพราะเป็น บทเรียนที่ใช้ตนเองเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์นั้น จริงๆ จะเป็นเครื่องเตือนตนเองอยู่เสมอๆ

บรรณานุกรม

- จิราภา เต็งไตรรัตน์. (๒๕๕๔). **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทีศนา แคมมณี. (๒๕๕๔). **รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : แอคทีฟปริ้นท์.
- บุญชัย อิศราพิสิษฐ์. (๒๕๕๗). **พิชิตโรคภัย โดยไม่ต้องใช้ยา เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- พระธรรมกิตติวงศ์. (๒๕๕๑). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ “คำวัด”**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๓). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. นนทบุรี : เอสอาร์พริ้นติ้งแมสโปรดักส์.
- _____. (๒๕๕๕). **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร : ผลิตัมม์.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ. (๒๕๕๖). **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๕๕). **คู่มือมนุษย์(ฉบับสาระสำคัญ)**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- _____. (๒๕๕๘). **ธรรมะในฐานะวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาลินี จุฑะรพ. (๒๕๓๗). **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : อักษรพิพัฒน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๒). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (๒๕๕๑). **เทคนิคการสร้างและสอบข้อสอบความถนัดทางการเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.
- สาโรช บัวศรี. (๒๕๕๒). **รากแก้วการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สันติศิริการพิมพ์.
- สุชา จันท์เอม. (๒๕๕๔). **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุรางค์ โค้วตระกูล. (๒๕๕๖). **จิตวิทยาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวัฒน์ นิยมคำ. (๒๕๓๑). **ทฤษฎีและทางปฏิบัติในการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะหาความรู้**. กรุงเทพมหานคร: เจเนอรัลบุ๊คส์ เซนเตอร์.
- ไสว บุญมา. (๒๕๕๘). **ความคิด ความทรงจำและจินตนาการ (สู่อานาคต)**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/520549> [๑ พ.ย. ๒๕๕๙].